

Stranci u osmanskoj vojsci u ranom novom vijeku

Damjanović, Pavo

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:685508>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
FILOZOFSKI FAKULTET OSIJEK
PREDDIPLOMSKI STUDIJ: NJEMAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI

Pavo Damjanović

Stranci u osmanskoj vojsci u ranom novom vijeku
(završni rad)

MENTOR: doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović
Osijek, 2016.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA

FILOZOFSKI FAKULTET OSIJEK

ODSJEK ZA POVIJEST

PREDDIPLOMSKI STUDIJ: NJEMAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I POVIJEST

Pavo Damjanović

Stranci u osmanskoj vojsci u ranom novom vijeku

(završni rad)

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

MENTOR: doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016.

Sažetak

U ovom će završnom radu biti riječ o strancima u osmanskoj vojsci. Nju, naime, nisu sačinjavali samo etnički Turci, nego i ljudi pretežito s Balkanskog poluotoka, iako ih je, u manjem broju, bilo iz gotovo čitave Europe, ali i iz Azije. Stranci se javljaju kao vojnici, poglavito u pješastvu, ali i kao vojskovođe, često u svojstvu vezira i paša. Janjičare, najelitniju vojnu postrojbu Osmanskog Carstva, isprva su sačinjavali upravo ljudi koji etnički nisu bili Turci. Tumači u svojstvu špijuna, zadavali su velike muke Visokoj porti miješajući se u državne poslove. Ekonomska stagnacija krajem 16. stoljeća pogodila je i vojsku. Putem danka u krvi nisu mogli skupiti dovoljan broj vojnika, a nedostatak se najviše osjetio u janjičarskim odredima. Stoga se ulazak u vojsku počeo kupovati te su ljudi iz svih krajeva Carstva počeli pristizati. Krajem 18. stoljeća u službi osmanske vojske bili su zaposleni i tehnički savjetnici iz europskih zemalja, koji su trebali pomoći u reorganizaciji vojske. Bit će obrađeni načini novačenja (ratni zarobljenici, putem danka u krvi, plaćenici i vojnici, te dobrovoljci i osobe u vojsci na poziv sultana) najčešće u sklopu taktičkih ili vojno – obrazovanih stručnjaka. Dosta će prostora biti posvećeno pojedinačnim osobama koji nisu bili turskog podrijetla, a koje su se istaknule zaslugama u osmanskoj vojsci. Pozornost privlače često burni i zanimljivi životopisi gdje nalazimo i vjernost vojsci i sultanu, i izdaju, i samozatajnost i želju za moći koja bi ih često uništila. Svi će podaci biti navedeni kronološkim slijedom.

Ključne riječi: rani novi vijek, Osmansko Carstvo, janjičari, stranci

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ekspanzija – glavni cilj osmanske države.....	2
2.1 Ratni zarobljenici	2
2.2. Vojnici i vazali	3
3. Janjičari	3
3.1 Struktura janjičarskih odreda	4
4. Poznati vojskovođe i ratnici	5
5. Tumači	12
6. Plaćenici	13
7. Zaključak.....	14
8. POPIS KORIŠTENE LITERATURE	15

1. Uvod

Sastav i organizacija osmanske vojske vrlo je kompleksna tema jer zahvaća dugo razdoblje (iako je u ovom radu riječ samo o vojsci u ranom novom vijeku – od kraja 15. do kraja 18. stoljeća). Činjenica je da su osmansku vojsku sačinjavali mnogi ljudi koji nisu imali tursko podrijetlo, a mnogi su se, osim obnašanjem visokih državnih dužnosti, istaknuli kao vojskovođe i ratnici u većini mnogobrojnih bitaka i ratova. Pokušao sam saznati nešto više o tim strancima – odakle su potjecali, jesu li imali veze sa zemljom iz koje su potekli, da li je među njima bilo prebjega i špijuna, te konačno – na koje su se sve načine i iz kojih razloga našli u vojsci ogromnoga Osmanskog Carstva.

Poglavlje *Ekspanzija – glavni cilj osmanske države* odgovorit će na pitanje zašto je rat bio nužan za Osmansko Carstvo, te tko je sve sačinjavao i vodio osmansku vojsku. O najelitnijoj osmanskoj jedinici bit će riječi u poglavlju *Janjičari*. Glavnu pozornost ću posvetiti pojedinačnim osobama koje su se istaknule u vojsci, a poznato je da nisu turskog podrijetla. Postupci pojedinačnih osoba možda više odgovaraju na gore postavljena pitanje nego uopćene činjenice koje govore o grupnom modusu djelovanja unutar složene hijerarhijske organizacije. Jasno je da se točan broj stranaca u osmanskoj vojsci nikada neće saznati, ali se mogu obuhvatiti najpoznatije osobe po pojedinim razdobljima. O tome će biti riječi u poglavlju *Poznati vojskovođe i ratnici*. I za kraj ću još nešto u poglavljima *Tumači* i *Plaćenici* reći kakvu su ulogu imali tumači u Osmanskom Carstvu, te tko su bili plaćenici koje je Osmansko Carstvo moralo angažirati u vremenu kada nije bilo dovoljno vlastite vojske.

Tema otvara pitanja na koja ću pokušati odgovoriti. Što zapravo znači *stranac* u nečijoj vojsci? Da li taj pojam određuje samo etnička pripadnost? Nakon kojega vremena nekoga prestajemo smatrati strancem i jesu li druga ili treća generacija janjičara ili ratnih zarobljenika još uvijek stranci? Zašto su janjičari bili isključivo stranci koje je prvo trebalo islamizirati (i duhovno, ne samo obredno) pored toliko izvornih mladih Turaka? Koliko ih je daleko odvela želja za vlašću i je li bilo izdaja i prebjega? Da li je motiv plaćenicima uvijek bila samo zarada?

Što se tiče literature, kojom sam se koristio, čini mi se da je sve aspekte ovog ogromnog prostora i vremena – pa i ove teme – najdetaljnije sistematizirao i objasnio austrijski turkolog Joseph von Hammer u svome opsežnom djelu "Historija Turskog (Osmanskog) Carstva" – počevši od podrijetla Turaka pa do potkraj 18. stoljeća. Također sam se koristio knjigom Halila Inalcika "Osmansko Carstvo 1300. – 1600.". Neke sam važne činjenice pronašao u knjizi Jozefa Matuza „Osmansko Carstvo“, publikaciji "Povijest – Humanizam, renesansa i doba otkrića" – knjiga 8, te Općim enciklopedijama JLZ i Hrvatskim Enciklopedijama. Tu se još može spomenuti i knjiga „Velike bitke“, a zanimljive podatke, ponajprije o janjičarima nude i dva rada stranih autora, koje sam pronašao na internetu.

2. Ekspanzija – glavni cilj osmanske države

Zašto je Osmansko Carstvo trebalo toliko vojnika da su ih uzimali kao ratne zarobljenike - danak u krvi, plaćenike i dobrovoljce, vojnike iz vazalnih država?

Visok stupanj razvitka osmanske vojne organizacije vezan je uz ekspanziju kao glavni cilj osmanske države. Za nju su ratni pohodi bili nužni jer dobra koja su proizvodili vlastiti podanici nisu dostajala za opskrbu golemog sektora, te državne i vjerske birokracije. Bilo je nužno voditi rat i zbog socijalno – psiholoških razloga. Naime, kada trupe ne bi bile zaposlene zanimanjem za koje su osposobljene, postojala je mogućnost da prije ili kasnije izbije pobuna. Što su više jačale oružane snage, to je bilo potrebno više osvajanja. Što je bilo više osvajanja, to je morala biti jača oružana sila.¹

Jasno je da tu ogromnu oružanu silu nisu mogli činiti samo ratnici i vojskovođe turske nacionalnosti. Tako npr. Joseph von Hammer bilježi kako su 70-ih godina 16. stoljeća najveći vojskovođe i državnici Sulejmanovog i Selimovog doba bili stranoga podrijetla i preobraćenici na islam. Tu je osam velikih vezira: *Ibrahim* i *Sulejman* koji su bili Grci, *Ajar*, *Lutfi* i *Ahmet* – Albanci, "Debeli" *Alija* iz Hercegovine, kao i *Pertev – paša*, *Hersegoğlu*, *Dukaotinoğlu*. Albanci i Hrvati bili su *Rustem* i njegov brat *Sinan*, veziri *Ferhat – paša*, *Ahmet – paša*, *Daut – paša* i *Sinan – paša*. Bosanci su bili veliki vezir *Mehmed – paša Sokolović*, vezir *Mustafa – paša* i obitelj *Jahjaoğlu*, *Jajlak Mustafa – paša* i namjesnik Egipta *Maktul Mehmed – beg*, Baltaši *Ahmed – paša*, Rusi su bili *Hasan – paša*, namjesnik Jemena i *Džafer – paša*. Najistaknutiji vođe turske pomorske sile bili su *Salih – paša* (Grk s područja Troje), *Pijale – paša* (Hrvat), te Grk *Hajredin Barbarossa*.

"Tako se Osmansko Carstvo uzdiglo ne samo pomoću turske surovosti i isključivosti nego i pomoću grčke i slavenske finoće i lukavosti, albanske i dalmatinske neustrašivosti i prilagodljivosti, bosanske i hrvatske čvrstoće i tvrdoglavosti – pomoću svim ovim stancima zajedničke srčanosti i gipkosti".²

Svi oni, koji etnički nisu bili Turci, bili su inkorporirani u tursku vojsku na različite načine: kao ratni zarobljenici, prikupljeni dankom u krvi, plaćenici, dobrovoljci, te vojnici iz vazalnih zemalja.

2.1 Ratni zarobljenici

U prvim je vremenima svog postanka Visoka Porta (osmanski državni vrh) zaduživala petinu mladih ratnih zarobljenika sebi na raspolaganje i davala ih turskim seljačkim obiteljima u Anadoliji na preodgoj. Mladi su stranci ondje morali raditi poljoprivredne poslove sve dok ne bi dovoljno vladali turskim jezikom. Obraćeni su na islam i potom su odlazili u vojnu službu, gdje su u regrutnom uredu (posebno u tu svrhu utemeljenoj jedinici) bili podvrgnuti krutoj obuci, a zatim raspoređivani u jedinice.³ Poslije 1438. godine gotovo je sasvim prestalo regrutiranje iz redova ratnih zarobljenika jer je ono bilo nedostatno za proširenje odreda.

¹ Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992, str. 5.

² Joseph von Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, Izdavač: Nerkez Smailagić, Zagreb, 1979, str. 45.

³ J. Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 26.

2.2. Vojnici i vazali

Zanimljive skupine stranaca u osmanskoj vojsci bili su vojnici i vazali. Dio ekspanzionističke doktrine Osmanlija bio je tolerantan odnos prema domaćem plemstvu i vojnom sloju. Uz iznimku onih koji su im se otvoreno suprotstavljali, Osmanlije su uzimali pripadnike vojnog sloja u vlastitu službu. Tako su u Bugarskoj, Srbiji, Albaniji, Makedoniji i Tesaliji zadržali usluge tisuća domaćih ratnika, poznati pod nazivom *vojnuk*, koji su uživali korištenje određenog dijela državne zemlje i bili izuzeti od oporezivanja, te služili kao vojnici u osmanskoj vojsci. Oni su pri ratnom pohodu obavljali najniže poslove u vojsci, uglavnom u konjušnicama i oko vozila. Vlasi, kršćanski nomadi u Srbiji, bili su izuzeti od izvjesnih poreza u zamjenu za službu čuvanja granice i izvođenja brzih upada na neprijateljsko područje. Mnogi vojnici, prikupljeni iz vazalnih država, služili su pod zapovjedništvom vlastitih kneževa i velikaša bez prijelaza na islam.⁴ Tako se npr. Murat I. suprotstavio karamidskom napadu snagama koje su poslali njegovi balkanski vazali – bizantski car, srpski despot i drugi srpski kneževi. Isto je tako Mehmed Osvajač, pri napadu na Uzun Hasana i Karamanide 1473. godine kao dodatak redovnim postrojbama opremio posebno plaćene postrojbe iz redova svojih kršćanskih i muslimanskih podanika, te unovačio po dva čovjeka iz svakog kršćanskog sela na Balkanu.⁵

Sve su to bile nama anonimne osobe, zanimljive za ovu temu tek zbog svoga etničkog podrijetla. Tek iz redova sljedećih grupa izdvojit će se osobe zabilježene u povijesti, bilo da su u Osmansko Carstvo stigli kao danak u krvi, plaćenici, dobrovoljci ili suradnici osmanskih vojnih vlasti.

3. Janjičari

Koliko god literature pročitao, nikada nisam dobio jedinstven odgovor na jedno pitanje: zbog čega su za janjičare Osmanlije uzimali djecu samo iz drugih (osvojenih) zemalja, a nikada to nisu činili s drugom djecom? Zbog čega im je bilo bolje odgajati tuđu djecu, prevoditi ih na islam i u njima jačati vjerski fanatizam kad su "kod kuće" imali islamske dječake koje ne bi trebalo preodgajati? Kod svojih su sunarodnjaka svakako mogli naći tijekom desetljeća i onih maksimalnih 100 000 mladića koje spominje 8. knjiga – Povijest, Humanizam i renesansa – Doba otkrića.⁶ Da li su računali s time da se netko tko ne pripada nekoj etničkoj grupi želi posebno dokazati da bi stekao naklonost grupe i poštovanje i ugled unutar nje? Pa će se još više, u ovim okolnostima, truditi biti elitni vojnik kakvi su janjičari. To je možda na tragu Inalcikovog obrazloženja janjičarske odanosti sultanu.⁷ Koliko je to obrazloženje uvjerljivo ostaje upitno jer su ti mladići zaista prihvatili islam i bili pod velikim utjecajem *sufijstva* - mistično asketskog pravca islama, koji ih je tjerao u ludu odvažnost, pod utjecajem derviškog reda Bektaş.

⁴ Halil Inalcik, *Osmansko Carstvo – Klasično doba 1300. – 1600*, Srednja Europa, Zagreb, 2002, str. 16.

⁵ Isto, str. 33.

⁶ *Povijest – Humanizam i renesansa – Doba otkrića*, knjiga 8, Biblioteka Jutarnjeg lista, 26B, Zagreb, 2008. str. 355.

⁷ H. Inalcik, *Osmansko Carstvo – Klasično doba 1300. – 1600*, str. 23.

No treba spomenuti i psihološku narav same devširme. Snažno asimilatorsko djelovanje islama bi stvaralo mladiće bez korijena, ali ipak ne u tolikoj mjeri da u njima i njihovoj zemlji zamre svijest o zajedničkom porijeklu. Ti su mladići zadržavali svoj materinji jezik i nakon što bi prešli na islam i uspjeli se do visokih dužnosti. Neki od njih bi održali kontakt sa svojim obiteljima te bi se vraćali u svoja rodna mjesta kao njihovi gospodari. To bi utjecalo na način gledanja kršćanskog stanovništva na svoje gospodare kao na ljude koji nisu potpuno otuđeni od njih. Time bi se stvarao dojam solidarnosti između pobjednika i poraženih bez obzira na vjeru, što je zasigurno učvrstilo samo Osmansko Carstvo. No i ova teorija zahtijeva provjeru odgovarajućim istraživanjima o pojedinačnim sudbinama (poput Mehmed paše Sokolovića)⁸ te stoga to pitanje ostavljam otvorenim.

Janjičari su uz spahije činile glavnu granu osmanske vojske. Ime im dolazi od turskih riječi *yeni çeri*, što prevedeno znači „nova vojska“. Bili su *kapukulu* - „sluge sultana“.⁹ Jozef Matuz njihovu odanost objašnjava tvrdnjom kako su u služenju caru i ekspanziji Carstva vidjeli priliku za proširenje svoje moći i prihoda, no ne smije se zanemariti i već spomenuta Inalcikova teorija prema kojoj su janjičari istisnuti iz okvira svojih prvobitnih društvenih veza te ih nisu određivale obiteljske plemenske tradicije i interesi.

Odgajani su za službu u vojsci i vladinim institucijama te su postali privatna stajaća vojska koja je s lakoćom pobjeđivala kršćansku i feudalnu vojsku. U vrijeme mira nisu primali plaću. U ratu su zapovjednik i ostali časnici dobivali postotak na plaću i opskrbu četa i po pravu su nasljeđivali vlasništvo umrlih janjičara. To je dovelo do zlouporabe od strane nekolicine časnika, što je dovelo do slabljenja discipline u tolikoj mjeri, da su janjičari s vremena na vrijeme bili optuživani za svakakve oblike bahatosti i zlostavljanja. Postali su svojevrsno pretorijansko tijelo koje se počelo miješati u dvorski život i vladine poslove, pa su tako u nekim razdobljima koristili svoju moć kako bi svrgavali i birali sultane kako god je njima odgovaralo (sjetimo se samo primjera Osmana II. kojeg su i ubili). Sultan Selim II. ih je pokušao ukinuti 1807., ali je zbog tog svrgnut. Nakon još jedne pobune, sultan Mahmud II. je odlučio napokon da ih se 1826. riješi, tako što ih je, njih 30 000, dao pogubiti.¹⁰

3.1 Struktura janjičarskih odreda

Otkad ih je sultan Orhan 1329. godine uspostavio, janjičari su više puta mijenjali strukturu svojih odreda. U prvoj polovici 16. stoljeća bili su podijeljeni u tri divizije. Najveća divizija *cemaat* (doslovno grupa janjičara u užem smislu), činila je gotovo dvije trećine korpusa. Dijelila se na kompanije (*orta*) od po 60 do 70 ljudi. Pojedina je *orta* bila podložna jednom *corbaci* (čorbadžija). Divizija tzv. psetara (*sekbān* ili *segmen*) bila je mnogo manja, tek oko petine janjičara. Prvobitno su se „psetari“ brinuli o carskim lovačkim psima. Njihova se formacija kasnije razvila u sultanovu

⁸ *Povijest – Humanizam i renesansa – Doba otkrića*, str. 359.

⁹ Sylvia Ducharme, *Slaves of the sultan: the Janissaries*, 2001., str. 1.

¹⁰ *Povijest – Humanizam i renesansa – Doba otkrića*, str. 355.

gardijsku jedinicu, koja ga je pratila u lov ili u rat. Treća, spram *cemaata* također manja divizija, zvala se *agine kompanije* zato što je bila neposredno na raspolaganju agi, zapovjedniku janjičara.¹¹ Nisu svi janjičari služili u prijestolnici. Određeni broj janjičara bio je stacioniran u različitim gradovima, odnosno tvrđavama, prije svega u pograničnom području, djelomično zato da odbijaju neprijateljske provale, a djelomično zato da u slučaju eventualnih nereda nastupe kao sila reda i preduhitre pobunu provincijske sile.¹²

Procjenjuje se kako su janjičarski odredi 1475. brojali oko 6000 pripadnika, da bi im broj do 1528. narastao na 27 000. Do 1591. brojka je još porasla do 48 000, da bi 1806. njihov broj premašio 100 000 pripadnika.¹³ U početku su janjičare sačinjavali samo kršćanski „renegati“, koji su dugo vremena dolazili sa područja Balkana (većinom Albanci, Bugari i Bošnjaci), no od kraja 18. stoljeća¹⁴ su i sinovi Turaka i umirovljenih janjičara mogli pristupiti tim odredima.¹⁵ Zanimljivo je za spomenuti kako su Osmanlije ipak imali određene standarde prilikom odabira nemuslimanske djece. Preferirali su djecu južnih Slavena (Bošnjaci su im bili omiljena meta), Ruse su smatrali nemirnim i izdajničkim ljudima, Židove su doživljavali samo kao trgovce, a Rome nevrijednima i prljavima.¹⁶

4. Poznati vojskovođe i ratnici

Držeći se kronološkog slijeda, neću navoditi kompletan životopis osoba, nego samo podatke o etničkom podrijetlu i njihovom djelovanju u vojsci.

Prvi kojeg treba spomenuti je vezir *Mustafa*, rođeni Slavonac, oženjen sestrom Sulejmana Veličanstvenog koji je nedavno postao sultan. Kad je Sulejman krenuo u ponovno osvajanje Rodosa, mornaricu s posadom od 10 000 vojnika predvodio je *Mustafa*, no nakon neuspjele opsade 1521. poslan je za namjesnika u Egipat. U toj je borbi sudjelovao i *Ferhat – paša*, veliki vezir i rođeni Šibenčanin, koji je vodio 15 000 janjičara. Nakon provala u grad, opljačkali su i oskrvnuli crkvu sv. Ivana na sam Božić.¹⁷

Husrev beg, podrijetlom iz Bosne, 1521. postavljen je za smederevskog sandžak–bega, a iste godine sudjelovao je u zauzimanju Zemuna, Šapca i Beograda. Istaknuo se i u pobjedi na Mohačkom polju 1526., a godinu dana kasnije osvojio je Obrovac, jajce i Banja Luku. u Dalmaciji je Mlecima oduzeo Sinj (1536), Nadin i Vranu (1537). Pod njegovom je upravom Sarajevo postalo trgovačko središte s razvijenim obrtom.¹⁸

¹¹ Josef Matuz, *Osmansko Carstvo*, str. 67.

¹² Isto, str. 67.

¹³ S. Ducharne, *Slaves of the sultan: the Janissaries*, str. 9.

¹⁴ Sylvia Ducharme navodi kako su sinovi umirovljenih janjičara već 1568. mogli pristupiti tim odredima, a 1594. to su mogli svi volonteri muslimanske vjeroispovijesti.

¹⁵ *Povijest – Humanizam i renesansa – Doba otkrića*, str. 355.

¹⁶ Edward J. Erickson i Mesut Uyar: *A military history of the Ottomans*, ABC-CLIO, 2009., str. 37.

¹⁷ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, I. knjiga str. 350.

¹⁸ *Hrvatska enciklopedija*, svezak 5, 2003, str. 18.

U službi velikog vezira 1535. godine bio je *Ajaz – pašu*, rođenog Albanca čija su tri brata živjeli kao derviši u Valoni. Umro je 1538. godine od kuge. Naslijedio ga je *Lutfi – paša*, također Albanac. Navodno je loše postupao sa ženama pa je zbog toga već nakon dvije godine smijenjen. Povukao se u Demitoku, gdje se bavio književnim radom (između ostaloga, osmanskim poviješću).¹⁹

Po osvojenju Budima 1541. Sulejman je za posadu odredio tisuću vojnika iz letećeg odreda, 2 000 janjičara, 1 000 konjanika i nekoliko stotina brodara, a vrhovno zapovjedništvo dano je nekadašnjem namjesniku Bagdada, *Sulejman – paši*. Bio je to Mađar s čašću vezira, a postao je i namjesnik Budima.²⁰

Sulejman – pašu, koji se povukao zbog visoke starosti, naslijedio je 1544. na mjestu velikog vezira *Rustem – paša*, Hrvat rođen u Skradinu (obiteljsko prezime Opuković), oženjen Sulejmanovom kćeri. Dugo je upravljao Osmanskim Carstvom i omogućio mu mudrom upravnom, financijskom i vojnom politikom velika osvajanja. Napisao je i kroniku Osmanskog Carstva koja seže do 1560. godine.²¹

Jedan od stupova vladavine i vojske Osmanskog Carstva, sve do kraja vladavine Sulejmana i njegova nasljednika Selima, bio je Bosanac iz Višegrada, *Mehmed Sokolović*, veliki vezir. Odgajan je kao paž u haremu, a nakon Barbarossine smrti postao je admiral mornarice. Istaknuo se već 1526. godine u bitci na Mohačkom polju i 1529. pod Bečom, te u opsadi Sigeta. Proslavio se u austrijsko – turskom ratu (1551. – 1562. i 1566.), u Perziji, Sudanu i na Sredozemlju. Obnovio je tursku flotu uništenu u bitci kod Lepanta 1571. godine, ojačao stegu u vojsci, radio na razvoju prosvjete, književnosti i umjetnosti. Potkraj života protiv njega se digla jaka oporba – u atentatu 1579. godine ubio ga je jedan derviš.²²

U vrijeme opsade Sigeta 1556. u Bosni je sandžak – begom postao *Alija Malkoč*, rođen u blizini Prozora u Bosni. Utvrdio je gradove Bunić i Perušić, ratovao po Bosni, Hrvatskoj i Ugarskoj. Nikoli Zrinskom oteo je posjede na Uni, a uspio je osvojiti Krupu i Kostajnicu 1556.²³ Kako bi što lakše upadao u Dalmaciju, Hrvatsku i Kranjsku, preselio je oko 1554. sjedište Bosanskog sandžaka iz Sarajeva u Banja Luku.²⁴

U Sulejmanovo se doba isticao *Ferhat – paša*, janjičarski aga. Podrijetlom je bio Mađar, koji je na islam preveo oca i brata. Provodio je tako strogu vojničku stegu da bi se omilio sultanu, pa ga je ovaj oženio svojom unukom. Pošto je već bilo 4 vezira, postavio ga je za petog. Lijepo je pisao, pa je to primjenjivao na prepisivanje Kurana.²⁵

¹⁹J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, I. knjiga, str. 416.

²⁰ Isto, str. 425.

²¹ *Opća enciklopedija JLZ*, svezak 7, 1981, str. 226.

²² Isto, str. 561.

²³ *Opća enciklopedija JLZ*, svezak 5, 1979, str. 290.

²⁴ *Hrvatska enciklopedija*, svezak 7, 2005, str. 16.

²⁵ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, I. knjiga, str. 481.

Rustem – pašu naslijedio je *Ali – paša*, podrijetlom Dalmatinac s Brača. Još prije nego što mu je otac prešao na islam, odveden je kao dijete u Carigrad. Iz carskog je saraja izašao kao janjičarski aga, a kasnije je kao paša upućen za namjesnika u Egipat. Pod njim su 1562. sretno privedeni kraju ugarski mirovni pregovori između Habsburškog i Osmanskog Carstva. Prema sporazumu, Ferdinand I. se obavezao na plaćanje godišnjeg danka u iznosu 30 000 dukata Osmanlijama te je mir obnovljen na osam godina.²⁶

Po smrti Sinana, brata Rustem – paše 1565., vrhovni zapovjednik osmanske flote postao je *Pijale*, podrijetlom Hrvat, oženjen Selimovom kćeri. Navodno je sa svojom flotom bio "strah i trepet" Egejskog i Sredozemnog mora. Osvojio je dio talijanske obale, Oran, Bizertu blizu Tunisa, te Mallorc i Tripoli.²⁷

Štićenik Mehmed – paše bio je namjesnik Cipra, Arapin *Ahmet – paša*, Crnac, kojeg je Mehmed – paša oženio robinjom iz svoga harema, a onda ga od upravljača čamca uzdigao do zastupnika kapetana broda, upravitelja u Galati, bega Rodosa, te beglerbega Alžira. Kada je odatle premješten na Cipar, ubili su ga pripadnici njegovih četa koji su se pobunili protiv njegovog nasilništva.²⁸

Veliki je vezir 1603. postao dotadašnji egipatski namjesnik, Bosanac, potomak vrlo ugledne obitelji *Malkoč (Malković)*, po imenu *Jauz Alija*, tj. "Oštri Alija".²⁹

Murat – paša Kujudži, rodом iz Hrvatske, bio je beglerbeg Jemena i drugih dijelova Carstva. U austro-ugarskom Dugom ratu (1593-1606) istaknu se u bitki kod Egera (1596). Godine 1603. postavljen je za zapovjednika osmanske vojske u Ugarskoj, a iste godine je postao veliki vezir. Zbog svoje okrutnosti pri gušenju ustanka u Maloj Aziji dobio je nadimak *kujudži*, što na turskom znači „koji kopa jame“.³⁰

Derviš – paša je, čim je 1606. postao veliki vezir, imenovao za kapudan – pašu *Džafer – pašu*, rođenog Francuza, koji je tri puta bio beglerbeg Cipra.³¹

Premunulog velikog vezira 1621. naslijedio je četvrti i zadnji vezir Divana, Albanac *Husein od Ohrida*, koji je unaprijeđen od bostan – džilbaše u janjičarskog agu pri pohodu na Erevan, zatim za beglerbega od Rumelije i Vezika. Bio je fanatičan vojnik, ohol i strog, slijepo odan sultanu.³²

Nasljednik Armenca Halila, velikog vezira, 1628. bio je Bosanac *Husrev*, prijašnji janjičarski aga i vezir, a onda unaprijeđen na najviši položaj u državi – za vojskovođu protiv Abaze. No,

²⁶ Isto, str. 486.

²⁷ Isto, str. 491.

²⁸ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, II. knjiga, str. 61.

²⁹ Isto, str. 154.

³⁰ *Hrvatska enciklopedija*, svezak 7, str. 524.

³¹ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, II. knjiga str. 169.

³² Isto, str. 199.

pregovori su završili mirno zahvaljujući strpljenju i održanoj Husrevovoj riječi o potpunom pomilovanju pobunjenika.³³

Za velikog je vezira 1661. izabran *Köprülü (Ćuprilić)*, 70 – godišnjak, unuk Albanca koji je iz rodnog mjesta Küprü iselio u Malu Aziju. Svoj je put započeo kao pomoćnik u kuhinji, a za velikoga vezira Kara Mustafe popeo se naklonošću pokrajinske vojske do vrhovnog konjušnika, zatim bio namjesnik Damaska, Tripolisa i Jeruzalema. Godine 1647. vodio je Kandijski rat s ne baš povoljnim ishodom. Dardanele je utvrdio novim utvrdama i osigurao od neprijateljskog napada. Navodno je bio vrlo okrutan, te je u pet godina, koliko je bio veliki vezir, zbog njega nasilnom smrću umrlo 36 000 ljudi.³⁴

Ćuprilića je naslijedio sin *Ahmed*, obrazovan čovjek koji je vladao 15 godina. Pobjedonosno je dovršio Kandijski rat (1645.-1649.) osvojivši utvrdu Kandiju na Kreti. U ratu protiv Austrije bio je poražen kod St. Gottarda 1664. godine, ali je zaključio povoljan mir, a pri napadu na Ugarsku osvojio je Ujvár. Poljaci su ga porazili kod Hoćina 1673. godine. Umro je 1676. godine.³⁵

Velikim je vezirom 1689. postao Ahmedov brat *Mustafa*. Istaknuo se još u Velikom bečkom ratu (1683. – 1699.), potisnuvši austrijsku vojsku s Balkana preko Save. Poginuo je u bitci kod Slankamena 1691. godine.³⁶

Mustafin nećak *Husein* bio je najprije zapovjednik utvrde Amasije, pa vezir – zapovjednik Dardanela, kapudan – paša (istaknuo se pri zauzimanju Hiosa), zatim namjesnik Karamana i Adane, zapovjednik Beograda, a 1697. godine imenovan je velikim vezirom. Godine 1699. potpisao je Karlovački mir. Taj mir, o kojem su Turci nakon prethodnog rata dugo pregovarali s 4 kršćanske sile (Austrijom, Venecijom, Poljskom i Rusijom), bio je zapravo čin koji je svijetu objavio početak polaganog, ali sirovog propadanja Osmanskog Carstva. Po zaključenju mira unio je u vojsku nove uredbe. Naredio je strogu regrutaciju janjičara. S popisa janjičara brisani su svi koji nisu imali stvarni ratni raspored i vršili stvarnu ratnu službu. U mornarici je osiguran poredak po činu admiralskih brodova, kapetana, patrona i rijala. Umro je 1702. godine.³⁷

Velikim je vezirom 1710. proglašen *Numan Köprülü (Ćuprilić)*, Huseinov sin. Na tom je položaju ostao svega dva mjeseca zbog nekih pogrešnih vanjsko – političkih poteza, a ni vojska nije željela da ju on vodi. Otišao je za namjesnika u Negropont. Zatim je kao beglerbeg napao Crnu Goru i opustošio ju. Poslije je bio smederevski sandžak – beg, a 1717. ponovno bosanski beglerbeg. Zbog protuaustrijskog stajališta za sklapanje Požarevačkog mira 1718. godine uklonjen je iz Bosne na zahtjev Austrije i postavljen za namjesnika na Kreti, gdje je i umro 1719.³⁸

³³ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, str. 251.

³⁴ Isto, str. 460.

³⁵ Isto, str. 518.

³⁶ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, III. knjiga, str. 50.

³⁷ Isto, str. 92.

³⁸ *Opća enciklopedija JLZ*, svezak 2, 1977, str. 227.

Za velikog vezira 1739. izabran je *Elhadž Mehmed – paša*, podrijetlom Srbin iz Jagodine, koji je bio ćehaja vezira Bekir – paše, čauš – baša i namjesnik Vidina. Njegova se vojska sukobila s austrijskom carskom vojskom kod Grocke u Srbiji, želeći osvojiti obližnji Beograd. Austrija je za uspostavljanje mira tražila predaju dijela Vlaške, Oršove, Srbije sa Šapcem, uz rušenje beogradske tvrđave, te Dunav i Savu kao granicu. Turci su, uz nerušenje tvrđave i područje Oršove, pristali potpisati mir. Potpisivanje Beogradskog mira 1739. bilo je veliko postignuće ovog velikog vezira. No, sultan ga je smijenio zamjerajući mu da ne održava red mir u glavnom gradu.³⁹

Rat s Rusijom bio je sve izgledniji tijekom 1786. godine, a njegov veliki zagovornik bio je upravitelj Moreje, gruzijski preobraćenik *Kodža Jusuf – paša*, koji je bio veliki vezir od 1786. do 1789. godine. Nagovorio je sultana i Carsko vijeće na objavu rata (14. kolovoza 1787.), koja bi bila opozvana samo ako se Rusija makne s Krima i Kavkaza. Rusija je nakon neuspjelog pregovaranja odgovorila objavom rata mjesec dana kasnije.⁴⁰

Ovdje se može postaviti pitanje dokle netko može biti stranac u turskoj vojsci. Prvi takav stranac zabilježen imenom (po von Hammeru) bio je Mihail Kese, Grk, koga je sultan Osman pozvao sebi. Prešao je na islam i dobio ime Mihaloğlu. U vojsci je predvodio jurišne odrede, a njegovi su potomci dobivali tu službu kao nasljednu. Da li su Ali – paša i Skender – paša, njegovi potomci koji su gotovo dva stoljeća kasnije bili strah i trepet ugarskih, austrijskih i talijanskih granica još uvijek stranci? Ne zaboravimo da ni mnoge majke stranih vojskovođa nisu bile Turkinje, a i sam sultan je imao i majku i ženu koje nisu bile turskog podrijetla, jer se harem „punio“ ženama iz cijelog Osmanskog Carstva. Nigdje u literaturi nisam pronašli odgovor. No, mislim da, usprkos svom etničkom podrijetlu ti ljudi već u drugoj generaciji nisu stranci. Oni su potpuno asimilirani i inkorporirani u turski nacionalni entitet, i vjerom i odgojem. Etničko u ovom slučaju ne može biti presudnije od socijalnog. Možda je potvrda ove teze baš činjenica da se primjeri poput Mihaloğluovih spominju samo kao potomci osobe druge nacionalnosti (von Hammer, str. 271, dok Inalcik to uopće ne spominje).

Postavlja se i pitanje da li je bilo prebjega iz osmanske vojske u vojsku rodne ili nečije druge zemlje, kao i dobrovoljnih preobraćenika na islam. Pronađeni podaci za razdoblje od sredine 15. do kraja 18. stoljeća pokazuju:

Bitnu ulogu u osvajanju Carigrada 1453. odigrali su stranci. Mehmed II., prije nego što je krenuo na osvajanje Carigrada, uspio je na svoju stranu pridobiti *Urbana* od Transilvanije, čovjeka koji je bio spreman izgraditi dovoljno velik top, koji bi mogao probiti do tada nikad osvojene carigradske zidine. U zauzimanju Carigrada, presudnom se pokazala i prva flota Galija, koju su

³⁹ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, III. knjiga, str. 181.

⁴⁰ Isto, str. 263.

pomogli izgraditi odmetnuti kršćani s Balkana. Prilikom potkopavanja zidina koristili su se srpskim znanjem. Braniteljima grada je čak uspjelo zarobiti vrhovnog sapera koji je bio Srbin.⁴¹

Oko 1530-ih, govoreći o mornarici, treba svakako istaknuti *Hajredina Barbarossu*. Ovaj zapovjednik turske mornarice, podrijetlom Grk, zapravo je bio gusar koji je napadao kršćanske brodove na Levantu. Godine 1515. s bratom Horukom došao je u pomoć alžirskom emiru, protjerao Španjolce iz Alžira i predao zemlju osmanskoj vlasti, te je postao beglerbeg. Godine 1533. imenovan je zapovjednikom turske mornarice. Zauzeo je Tunis (odakle ga je protjerao Karlo V.), te povukao kršćansku flotu kojom je zapovijedao Andrea Doria, kršćansku flotu kod Krete, a sudjelovao je i u pohodima na Jadran, gdje je zauzeo Herceg – Novi. Naslijedio ga je sin *Hasan*, koji je također najveći dio života proveo u borbama na moru.⁴²

Ivan Basilisk, sin grčkog pomorskog kapetana otišao je u 1562. Moldaviju, gdje se izdavao za potomka starog kneževskog roda Heraklida. Prisiljen pobjeći u Poljsku, sakupio je vojsku i krenuo na Moldaviju, porazivši vojvodu Aleksandra koji je pobjegao u Carigrad. To je izazvalo reakciju Porte, ali joj je Basilisk uputio poslanika s 40 000 dukata. Na to su mu Turci podarili vojvodstvo Moravske. Pošto je iz vojske počeo otpuštati strane trupe, izbila je pobuna u kojoj je on ubijen.⁴³

Početkom 70 – ih godina 16. stoljeća, ponovno osvajanje Arabije omogućilo je ostvarenje davnog plana – osvajanja Cipra. Na to je Sultana Selima uporno nagovarao jedan Židov, koji mu se darovima veoma omilio dok je još bio namjesnik Kutanije. Bio je to *Josip Nassy*, nekada zvan don Miquez, rodом Portugalac, koji je još za Sulejmanove vladavine došao u Carigrad. Selim ga je imenovao vojvodom Naksosa i 12 Cikladskih otoka. Zajedno s admiralom Pijalom bio je na čelu pohoda na Cipar 1560.⁴⁴

Dolaskom na vlast sultana Murata III. janjičarski je aga smijenjen, a njegovo je mjesto 1575. dodijeljeno *Džağal – Oğlu*, odmetnutom sinu đenovskog plemića Cicale, zarobljenog u bitci kod Džebe.

Najvažniji položaj ratne moći na moru dobio je Napuljac *Ochiali – Uludž*, kasnije prozvan *Kilič Alija*.⁴⁵ Mrzio je kršćane takvom žestinom da je izazivao čuđenje i kod najgorljivijih Osmanlija. Proslavio se u bitci kod Tripolija kada je pobijedio đenovskog admirala Gian Andrea Doriju, nekoliko godina prije Lepantske bitke. Sudjelovao je i u bitci kod Lepanta 1571. godine, koja je neslavno završila za Osmansko Carstvo. Od 193 galije Uluču je ostalo samo 13 galija, nakon što je s bojišta pobjegao s osvojenom malteškom zastavom.⁴⁶

⁴¹ Skupina autora, *Velike bitke*, Znanje, Zagreb, 2014. str. 101.-104.

⁴² *Opća enciklopedija JLZ*, svezak 2, 1977, str. 423.

⁴³ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjiga I. str. 488.

⁴⁴ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjiga II., str. 32.

⁴⁵ Isto, str. 52.

⁴⁶ Skupina autora, *Velike bitke*, str. 110.-113.

Zanimljivo je da, barem po dostupnoj literaturi, nitko osim Skender – bega još sredinom 15. stoljeća, nije odbjegao iz turske vojske i pridružio se nekoj drugoj. Svi navedeni ratnici pridružili su se osmanskoj vojsci iako prema sultanu nisu imali nikakvu obavezu (gusar Barbarossa, Ivan Bazilsik koji je počeo kao stranac otpuštati iz vojske strane trupe (!), karijerist Josip Nassy). Sve su njih vodili materijalni interesi i manje – više želja za slavom i moći. Upravo ta želja za moći navela je neke osobe da izdaju sultana i svoju vojsku, ne prebjegavši u tuđu ili da dižu ili podržavaju pobune zbog kojih su najčešće smaknuti. Neki su, pak, pali kao žrtve urota jer su željeli učiniti nešto bolje i suprotstavili se osobama ili sustavu čije su poteze smatrali pogrešnima. Takvih primjera ima dosta:

Ahmet – paša, rođeni Dalmatinac, 1523. imenovan je namjesnikom Egipta kad je Sulejman na sestrinu zamolbu povukao natrag Mustafu. Ahmet je smatrao da će izgubljeni položaj velikog vezira naplatiti kao egipatski sultan. Pridobio je Mameluke koji su lukavstvom upali u tvrđavu kojom su gospodarili janjičari i poubijali ih. Kao gospodar utvrde, Ahmet je prisvojio naslov sultana, te uzeo dva vladarska prava u islamu: pravo na kovanje novca i na obrednu molitvu. No, pred Mehmed – begom koji ga je došao razvlastiti pobjegao je Arapima. Oni su ga ipak predali Mehmedu, koji mu je odrubio glavu.⁴⁷

Posebnu je ulogu u Osmanskom Carstvu i vojsci imao *Ibrahim* – veliki vezir, nekadašnji grčki rob, kojeg je sultan Sulejman uzdigao do najviše časti Carstva. Bio je sjajan vojskovođa i sudjelovao je u svim važnim bitkama – Mohačkoj bitci, osvajanju Pešte, opsadi Beča, borbi protiv Perzijanaca i mnogim drugim, te uživao veliko sultanovo povjerenje. No, želja za vlašću odvela ga je predaleko. Sulejman je shvatio da u njemu ima velikog protivnika i dao ga je 1536. zadaviti na spavanju.⁴⁸

Nakon ubojstva Osmana i velikog vezira *Dilavera* 1622. godine, za velikog je vezira izabran *Daut – paša*, Bosanac, koji se od paža uspeo na položaj rumelijskog beglerbega i kapudan – paše. Kada su se janjičari pobunili protiv Osmana, stao je na stranu Ludog Mustafe i nazočio Osmanovu smaknuću. Zbog toga ga nije volio dio vojske, a ni narod, zato što je povlađivao tlačenju vojnika kojima je dao poreske knjige i upravu pobožnih zaklada (vakufa). Smijenjen je odlukom sultanije koja je vladala u ime svoga sina Mustafe. Ubili su ga stražari iz saraja.⁴⁹

Sultan Ibrahim odlučio se 1646. za rat protiv Venecije, na što ga je najviše poticao *kapudan – paša Jusuf*, rodом Dalmatinac iz Vrane (Josip Masković). Postavljen je za vrhovnog zapovjednika napada na Maltu. Kad je malteški odred brodova po zauzeću hodočasničkog broda kizlarage pristao uz obalu Krete da iskrca konje, bio je to povod za turski napad na Kretu. Za mjesec dana osvojen je velik dio otoka. No, zbog lažne optužbe da je primio ogromnu svotu novca od Venecijanaca na Malti da bi pustio posadu, pao je u nemilost sultana i pogubljen je.⁵⁰

⁴⁷ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjiga I., str. 354.

⁴⁸ Isto, str. 398.

⁴⁹ Isto, str. 296.

⁵⁰ Isto, str. 343.

Sultan Ibrahim bio je zaokupljen ženama i zabavom, te je poklanjao sve manju pažnju državnoj upravi i vojsci. U vojsci je sve više dolazilo do pljački i maltretiranja pučanstva. Namjesnik Sivasa, Bosanac *Varvari Ali – paša*, želio je osloboditi narod toga tereta, barem na svome području. Neko je vrijeme uspio kontrolirati čete koje je bio sakupio baš u tu svrhu, braneći gradove i sela od pljačke. Malo – pomalo, većina ga je ljudi iz čete napustila, pa su nasilja i pljačke opet zavladaile tim krajem.⁵¹

Za sultana Mehmeda IV. došlo je 1649. do pobune janjičara protiv spahija. Spahije je od janjičara branio Gruzijac *Gürdži Nebi*. Poslao je u Carigrad pismo u kojem traži da se položi račun za umorstvo spahija, tj. da se kazne veliki vezir i muftija. To je izazvalo bijes Porte i donijeta je fetva po kojoj se Gürdži Nebi i njegovi pristaše mogu slobodno ubiti. U bitci na brdu Bulgurlü Nebijeva je vojska poražena, a on je pobjegao u Neğdu, gdje ga je jedan beg pronašao i ubio.⁵²

Na Nebijevo je mjesto 1702. došao *Mustafa Daltaban – paša*, podrijetlom Srbin, koji se istaknuo u ratovanjima protiv Arapa. Zabranio je izvoz oružja, naredio redovito nadziranje čauša i vakufa, te uredio carine i točne isplate plaća. Došavši u sukob s muftijom koji mu nije htio dati fetvu (presudu) za pohod na Rusiju, Daltaban ta je htio otrovati. To je dojavljeno sultanu, koji ga je pogubio.⁵³

5. Tumači

Često su brigu Visokoj Porti zadavali tumači jer su mnogi od njih zapravo bili izviđači ili špijuni svoje države, od kojih su se neki čak počeli miješati u državne i vojne poslove, npr. Portin tumač *Ibrahim* (Poljak *Strozzeni*), te francuski tumač Ivan Baptista koji je prihvatio islam. Portini tumači bili su: *Mahmut* (Bavarac iz Passaua), Mađar *Murat Ali – beg* (Nijemac *Melhior Tierpuch* iz Frankfurta), te veliki veziri *Ahmet* (Štajerac iz Graza), *Mahmut* iz Ljubljane, beglerbeg *Sijavuš* iz Slavonije, admiral *Welzer* iz Koruške. Većina preobraćenika na tako visokim položajima bili su Grci. Osim njih, to su bili podanici rimskog cara: Mađari, Hrvati, Erdeljci, Štajerci i Slovenci iz Koruške i Kranjske. Ovi preobraćenici, od kojih neki i u tazbinskoj vezi sa sultanom, bili su spretni neprijatelji stare vjere i starog gospodara.⁵⁴

Tumači – stvarni ili potencijalni špijuni – imali su jasan interes i zadatak nametnut od države, pa izgleda manje vjerojatno da su to radili zbog vlastite koristi, osim eventualno Ivana Baptiste, "Francuza" koji je spasio život samo jer je prešao na islam i prihvatio osmansku politiku".⁵⁵ Potpuno je drugačije bilo s plaćenicima.

⁵¹ Isto, str. 353.

⁵² Isto, str. 380.

⁵³ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjiga III., str. 92.

⁵⁴ Isto, str. 55.

⁵⁵ Isto, str. 56.

6. Plaćenici

Ekonomskim slabljenjem Osmanskog Carstva potkraj 16. stoljeća bila je pogođena i vojska. Uobičajenim dankom u krvi nije se više moglo skupiti dovoljno mladih vojnika da podmire sve veće potrebe za ljudstvom, pogotovo u odredima janjičara. Zbog toga je sultan Murat III. dopustio novačenje i na druge načine. Dolazak u vojsku mogao se kupiti, a počelo je pristizati sve više ljudi iz svih krajeva Carstva, među kojima i priličan broj stranaca – Perzijanaca, Roma, Kurda, Tatara i obraćenih Židova. Takvi se „janjičari“ više nisu bavili uobičajenim teškim vježbanjem, a nisu imali ni motivaciju kao prijašnji janjičari – nije bilo vjerskog fanatizma niti posebne odanosti sultanu.

Sasvim je drugačije bilo s vojnim i tehničkim stručnjacima koji su bili u kraćoj ili duljoj službi u osmanskoj vojsci. Oni su dolazili po dogovoru Porte i matične države, a nisu bili obvezni prihvatiti islam.

Jedan od najutjecajnijih stranih savjetnika koji je služio osmansku vojsku krajem 18. st. bio je barun *François de Tott* (1730. – 1793.), mađarski plemić i vojnik koji je za Rakoczyjeve bune pobjegao u Francusku, gdje se istakao u topničkoj službi. Poslan je u Carigrad s ambasadorom da nauči turski jezik. Deset godina bio je agent francuske ambasade. Zbog uspješnog djelovanja kod krimskog hana protiv ruskog utjecaja zapazio ga je Mustafa III, koji ga je uzeo za savjetnika u pitanjima vojne reforme. Osmislio je moderni topnički korpus i osnovao geometrijsku školu. Sagradio je nove utvrde na Dardanelima, izumio sistem pontonskog mosta, a 1774. godine utemeljio korpus brzometnog topništva. Pri usavršavanju ljudi u rukovanju topovskim oružjima pomagali su mu škotski časnik *Campbell* (koji je prešao na islam i uzeo ime *Mustafa*, a poznat je kao *Ingliz Mustafa*), te Francuz *Aubert*. Oživio je rad Tehničke škole, koja je bila prethodnica poznate Vojne tehničke škole.⁵⁶

Sultan Selim III. izvršio je 1789. – 1807. značajnu reorganizaciju vojske. Razvijao je novu pješadijsku snagu, „Novu postrojbu“, koja je bila organizirana, obučena i vježbana na europski način. Nju su vodili stručnjaci iz Francuske, Engleske i Njemačke. Otvorio je i nekoliko tehničkih škola (također Kopnenu i Pomorsku). Nikome od stranih učitelja i turskih diplomata nije bilo dopušteno služiti s janjičarima.

Iz svega navedenog proizlazi da su stranci dali izuzetan doprinos osmanskoj vojsci. Koliko je dalekosežan bio njihov utjecaj, vidi se iz izjave posljednjeg sultana Mehmeda VI. Vahida ed – Dina. Iako izrečena stoljećima kasnije, povodom donošenja ustava Turske Republike 1921. godine, ona u sebi sažima svo vrijeme i (po njegovu mišljenju) uspona i padova Imperija:vođe u Turskoj bili su ljudi bez stvarnog interesa za zemlju, s kojom nisu bili povezani ni po krvi ni na drugi način. *Mustafa*

⁵⁶ Isto, str. 258.

Kemal makedonski je revolucionar nepoznatog podrijetla.....*Bekir Sami* je Čerkez. Svi su oni isto – Albanci, Čerkezi, sve samo ne Turci. Nije bilo ni jednog Turčina među njima“.⁵⁷

7. Zaključak

Tema "Stranci u osmanskoj vojsci u ranom novom vijeku" nije samo popis osoba i događaja vezanih uz njih. Stranci su činili osnovu i udarnu snagu osmanske vojske, mnogi su od njih bili visoki državni dužnosnici – veliki veziri, veziri i paše, ali i istaknuti vojskovođe, stratezi i ratnici. U osmansku su vojsku inkorporirani na različite načine: kao kršćanski zarobljenici u ratovima i pohodima, putem danka u krvi, dobrovoljci, plaćenici, vojnici ili vojni stručnjaci na poziv države. Njihov je nacionalni sastav šarolik. Većina ih potječe s područja Balkana, najviše iz Albanije, Bosne i Bugarske, te Grčke. Ima i Talijana, Francuza, Nijemaca, Arapa, Čerkeza i Gruzijaca. Vojnici s područja Albanije, Bosne i Bugarske uglavnom su "danak u krvi" koji su tvorili jezgru osmanske vojske – elitnu pješadiju ili janjičare. Grci i Talijani isticali su se najviše u mornarici, a stranci iz srednje Europe bili su uglavnom vojni savjetnici.

Gledajući pojedinačne osobe, može se ustvrditi da u navedenom razdoblju nije bilo prebjega iz osmanske vojske u neku drugu, ali da je među njima bilo onih koji su iskazivali neposlušnost caru i državi, stremili k još većoj vlasti i poticali ili vodili pobune. No, oni su u znatnoj mjeri u manjini. Stranci su ostali uglavnom odani vojsci koju su smatrali svojom.

Ova je tema otvorila neka pitanja na koja sam pokušavao odgovoriti sam ili potražiti odgovor u referentnoj literaturi. Nigdje nisam pronašao jasan odgovor do kada čovjek ostaje "stranac", tj. da li su generacije koje iza njega dolaze stranci. Moj je odgovor – već druga generacija su Turci, odgojem i vjerom inkorporirani u turski entitet jer etnička komponenta ne može prevladati asimilaciju i društvene tijekove. Postavio sam i pitanje zbog čega za janjičare nisu uzimani turski dječaci. Odgovor u literaturi nisam pronašao. Ostaje otvoreno je li tu u pitanju pragmatika, psihologija ili nešto treće. Bilo je relativno lako pronaći odgovor na pitanje o postojanju izdaje, prebjega i motivacije za odmetanje od vlasti i vojske. Iako (bar u navedenom razdoblju) nije bilo prebjega drugim vojskama, motivacija za odmetanja "na svoju stranu" ili pobune bila je ponekad istinsko uvjerenje da čine nešto bolje, ali najčešće tek ljudska pohlepa za čašću i vlašću.

U svakom slučaju, Osmansko je Carstvo bilo tvorevina u kojoj su stranci brojnošću i mjestom u osmanskoj (ali i svjetskoj) historiografiji ostavili više poznatih imena od etničkih Turaka. Možda u riječima posljednjeg turskog sultana ima previše emocije i jednostranosti, ali je ipak pogodilo bit: bez zasluga stranaca Osmansko Carstvo ne bi bilo to što je bilo, što je još i sada u historiografiji – div koji se protezao na tri kontinenta kroz sedam dugih stoljeća.

⁵⁷ J. Hammer, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjiga III., str. 555.

8. POPIS KORIŠTENE LITERATURE

- 1.) Ducharme, Sylvia, *Slaves of the sultan: the Janissaries*, 2001.
(<http://www.beaconschool.org/~bfaithfu/janissaries.pdf> 9.9. 2016.)
- 2.) Erickson, Edward J. i Uyar Mesut: *A military history of the Ottomans*, ABC-CLIO, 2009.
(https://books.google.hr/books?id=JgfNBKHG7S8C&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false 9.9. 2016.)
- 3.) Hammer, von Joseph, *Historija Turskog (Osmanskog) Carstva*, knjige 1, 2 i 3, Izdavač: Nerkez Smailagić, Zagreb, 1979.
- 4.) *Hrvatska Enciklopedija*, svezak 2. – 2003, svezak 7. – 2005.
- 5.) Inalcik, Halil, *Osmansko Carstvo – Klasično doba 1300. – 1600.*, Srednja Europa, Zagreb, 2002.
- 6.) Matuz, Jozef, *Osmansko Carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992.
- 7.) *Opća enciklopedija JLZ*, svezak 1. – 1977, svezak 2. – 1977, svezak 5. – 1979, svezak 7. – 1981.
- 8.) *Povijest – Humanizam i renesansa – Doba otkrića*, knjiga 8, Biblioteka Jutarnjeg lista, 26B, Zagreb, 2008.
- 9.) Skupina autora, *Velike bitke*, Znanje, Zagreb, 2014.